

Debatten om hammer, segl og hagekors

Af Jesper Jørgensen

Vinterens løb har der i Informations spalter været en debat om DKP og kommunisternes forhold til nazisterne i pagtperioden 1939-1941. Startskuddet blev aflyret med Morten Things anmeldelse af Jørgen Laustsens bog *Mellem hammer, segl og hagekors* (2003), hvor Thing kort og godt karakteriserede Laustsens bog som et makværk – dårligt håndværk. Anstødsstenen for Thing var først og fremmest Laustsens selektive læsning af kilderne og litteraturen på området. Laustsen reagerede med i en kronik at kalde kritikken for et “typisk kommunistisk automat-svar”, der så bort fra hans pointer omkring den uhellige alliance mellem kommunisterne og nazisterne. Thing gentog kritikken under overskriften *Dobbelt makværk*. Siden bidrog Knud Holt Nielsen, Lars Jepsen og Thomas Bindsbøll Larsen med angreb på Laustsens forherligelse af de “unge konservative og nationalt sindede borgerlige” og påstanden om en stiltiende alliance mellem DKP og DNSAP.¹ Derefter tabte Laustsen tilsyneladende lysten til mere disput.

Den komparative skole vs. den totalitaristiske skole

Selvom emnet for vinterens debat ikke er ny, er debatten interessant af flere grunde. Den viser blandt andet, at der stadig eksisterer to skoler inden for kommunismeforskningen i Danmark: den komparative skole og den totalitaristiske skole.

På den totalitaristiske side står Bent Jensen og nu Jørgen Laustsen. Bent Jensen kom som bekendt for alvor på banen allerede i 1984 med *Stalinismens fascination og danske venstreintellektuelle* (genoptrykt 2002), der skabte furore med ligestillingen af kommunismen og nazismen. Kendetegnende for skolen er især det (ofte implicite) teoretiske udgangspunkt, at de kommunistiske partier og den kommunistiske verdensbevægelse var totalitaristiske og monolitiske størrelser, der ikke indeholdt interessenmodsatninger eller nuancer i nogen nævneværdig grad.

Med udgangspunkt i et tyskromantisk nationsbegreb og et meget kategorisk syn på marxismen/leninismen som en klassebaseret ideologi, der utvetydigt giver de sociale (vertikale) konflikter forrang frem for de nationale (horisontale), opfatter den totalitaristiske skole kommunisternes nationale tilhørsforhold som udelukkende taktisk-instrumentelt bestemt. De var kort og godt landsforrædere.

Langt hen ad vejen er skolens hovedsynspunkter blevet optaget i den nuværende diskurs. Som bekendt er det ikke længere odiøst at sidestille de to ideologier, der hver især skabte totalitære systemer og frygtelige førere som Hitler og Stalin.²

På den anden side står folkene omkring Norcom-projektet (Morten Thing, Lars Jepsen, Thomas Bindsbøll Larsen, Svend Rybner og Knud Holt Nielsen)³ og Kurt Jacobsen. De anfægter ikke totalitarismebegrebet og det, at kommunistpartierne i høj grad var domineret af Sovjetunionen. De peger imidlertid på eksistensen af forskellige politiske strømninger i de nationale kommunistpartier med baggrund

i nationale, kulturelle og personlige forskelligheder. Som konsekvens heraf opfattes sammenligningen af Sovjetunionens politik og de nationale kommunistiske partiers politik som nødvendige i forskningen. For “de komparative” er det afgørende at finde de reelle processer, der lå bag den kommunistiske partiideologis selvdefinition, som de mener, den totalitaristiske skole i for høj grad baserer sig på. De anslår derved en mere indirekte forskningsstrategi, en såkaldt *cultural-and-historical approach*, der søger efter de underliggende mekanismer inden for den kommunistiske kultur.

Meget kort fortalt forfægter den komparative skole det synspunkt, at det for at skrive historie om den kommunistiske bevægelse og de kommunistiske partier er nødvendigt at se efter forskelligheden i enheden. Modsat den totalitaristiske skoles tendens til at retouchere det brogede billede til fordel for en “totalitaristisk” tolkning, der – ofte med et politisk mål for øje – lægger mere vægt på enheden i forskelligheden.

Centralkomitémødet den 30. juni 1940

I tilfældet med Jørgen Laustsen er der i hvert fald flere problemer, som anskueliggør den sidste påstand. Morten Thing, Lars Jepsen og Thomas Bindesbøll Larsen har allerede været inde på det. Det drejer sig specielt om Laustsens kildelæsning. Et grelt eksempel er behandlingen af centralkomitémødet den 30. juni 1940.

Direktiverne eller rådene, som de også blev kaldt, fra Komintern var afgørende for DKP. I besættelsestidens første år indløb

der flere sådanne direktiver. Gennemgående for dem var, at Kominterns Eksekutivkomité (EKKI) ønskede, at DKP efter den tyske besættelse af Danmark den 9. April 1940 skulle tage føringen i det danske folks kamp for national uafhængighed. Den tyske imperialisme skulle bekæmpes ved hjælp af en enhedsfront fra neden og en national folkefront.⁴

Specielt efter Frankrigs fald i juni 1940 begyndte Komintern at udskifte de antibritiske paroler med antityske, hvor ikke mindst den tyske ekspansions- og okkupationspolitik, den fascistiske ideologi og racepolitik samt kollaborationen blev kraftigt kritiseret. Et nyordnet Europa under nazitysk styre var ikke i Moskvas interesse. I flere tilfælde måtte Komintern dog direkte presse denne politiske ændring igennem over for de nationale kommunistpartier.⁵ Dette gjaldt blandt andet for DKP, hvilket Laustsen også rigtigt fremfører.

I et direktiv fra EKKI til DKP fra den 26. juni 1940 blev det således fremhævet, at DKP skulle opprioritere det nationale element. Uden at bringe partiets legalitet i overhængende fare skulle kommunisterne ligestille den nationale befrielseskamp med klassekampen.⁶ De nye signaler blev formidlet videre på DKP's centralkomitémøde den 30. juni (det foreløbig sidste), og her er det, at kæden hopper af for Laustsen. En helt central passage i referatet fra dette møde er Aksel Larsens skitsering af landets fremtidsudsigter. Da man ikke længere kunne forvente, at tyskerne ville forlade landet, når krigen var slut, og da der allerede var konkrete planer om et Europas Forenede Stater under tysk overherredømme, konkluderede

Aksel Larsen, at: “Danmark skal gøres til en Del af den tyske Økonomi, og man vil søge at faa Massebasis blandt en Del af Befolkningen. *Det vil komme til en national Befrielseskamp*, denne kan ikke føres ved Hjælp af England eller andre Kapitaliststater, men kun af Arbejderne selv.”⁷ [Min kursivering og titlen på Jepsen og Bindesbøll Larsens artikel i Arbejderhistorie, nr. 3 2002, som Laustsen tilsyneladende ikke har læst, JJ]

Aksel Larsen forudsagde altså, at DKP med opbakning fra arbejderklassen på et tidspunkt skulle tage ledelsen i en national befrielseskamp, men dette forbi-går Laustsen på ubegribelig vis fuldstændig. I stedet fokuserer han på passagen: “Visse kredse arbejder (indenfor DsU og HIPA) paa Sabotage mod Værnemagten, men man vilde gerne have vort Parti indblandet i det. Vi vil kunde føre an i den nationale Kamp og faa Hjælp af Størstedelen af den danske Befolkning, saafremt Danmark bliver undertrykt endnu mere.”⁸

Læst sammen med det forrige citat viser dette, at Aksel Larsen kalkulerede med, at besættelsen ville skabe en stigende modstandsvilje i befolkningen, der ville kunne udnyttes af partiet. Samtidig er det dog også klart, at det brede politiske (modstands-) arbejde i sommeren 1940 først og fremmest havde en taktisk betydning. Ligesom det er tydeligt, at metoderne i kampen begrænsedes af ønsket om at undgå et forbud mod partiet. Laustsen læser det derimod på en noget anden måde: “Modstand var der således [efter eksklusionen af Richard Jensen, JJ] ikke noget af i DKP i sommeren 1940. Tværtimod. På et centralkomitemøde den 30. juni gik partiformanden

skarpt i rette med DSU og HIPA, der angiveligt arbejdede med planer om sabotage mod værne-magten, hvilket DKP helt skulle afholde sig fra.”⁹ I Jørgen Laustsens kronik i Information fik den endnu en tand: “Komintern gav ikke DKP nye forholdsordrer eller signaler om modstandskamp i juni 1940. Tværtimod var det netop på dette tidspunkt, at Aksel Larsen på et Centralkomite-møde kraftigt advarede mod unge socialdemokraters angivelige planer om sabotage”¹⁰

Laustsen har ret i, at det ikke var DKP’s politik under pagtperioden at udføre sabotage, men derfra til at sige at der i partiet ikke var modstand mod den tyske besættelse, er der meget langt. Netop på CK-mødet den 30. juni blev der udtrykt generel modstand mod tyskerne. Ud over det allerede citerede fra Aksel Larsen udtrykte et af CK-medlemmerne modstanden således: “Der gik Rygte om at Sønderjylland skulde indlemmes d. 28. Juni, der var truffet visse Forberedelser. Det nationale Spørgsmaal er mere aktuel i Sønderjylland end nogensinde. Forholdet er ved at vende sig, saaledes at man har mere Sympati for vort Parti. Man venter Hjælp fra Sovjet mod Tyskerne.”¹¹

Ønsket i den sønderjyske befolkning om hjælp fra Sovjetunionen var næppe så udbredt, som der her blev lagt op til. Til gengæld kan man udlede af udtalelsen, at kommunisterne i sommeren 1940 opfattede tyskerne som en fjende, der skulle bekæmpes, hvilket jo står skarp kontrast til Laustsens konstruktioner omkring en velvillig alliance mellem de danske kommunister og nazisterne i pagtperioden.

Med hensyn til DKP’s mod-

MELLEM HAMMER, SEGL OG HAGEKORS

*DKP og myten om
den lånte tid*

Jørgen Laustsen

Syddansk Universitetsforlag

Forsiden af “Mellem hammer, segl og hagekors” med Aksel Larsen og Frits Clausen i en yndig pardans. Illustrationen er et udsnit af en karikaturtegning af Herluf Bidstrup, den senere kommunist og Leninprismodtager.

stand mod sabotage er det også besynderligt, at dette bliver fremstillet som noget suspekt, al den stund partiet allerede i 1938 i forbindelse med bombesprængningen i Frederikshavn havde erklæret sig som modstander af, hvad man kaldte “individuel terror”.¹² Hvis kommunisterne skulle gå til væbnet kamp mod besættelsesmagten, skulle der være en vis forståelse for det i befolkningen, og det var der ikke i perioden 1940-1941.

På side 91 i *Mellem hammer, segl og hagekors* stiller Laustsen sin egentlige problemstilling på spidsen: “Var denne linje da protytsk og præget af nazistiske

sympatier? Både ja og nej.” Laustsen indrømmer, at der ikke er belæg for at sige, at DKP samarbejdede med besættelsesmagten eller DNSAP. På den anden side opfatter han det, at DKP støttede Sovjetunionen, som havde en alliance med Tyskland, som protytsk.¹³ At DKP skulle have været præget af nazistiske sympatier, føres der ikke belæg for. Det står tilbage som en tom påstand.

Hvorfor?

Selvom det selvfølgelig er farligt at begive sig ud i motivanalyser, tegner der sig alligevel et billede af intentionerne bag Jørgen Laustsens skrivelser. I tråd med den totalitaristiske skole er det overordnede mål tilsyneladende at vise, at de danske kommunister var landsforrædere.

Laustsen skriver f.eks. i sin indledning til bogen: “Dokumenterne vedrørende Danmark i Kominterns arkiv indeholder ikke meget nyt i forhold til den viden, vi i forvejen havde om DKP, men de bekræfter billedet af Kominterns danske sektion som et grundlæggende udansk parti i den forstand, at DKP var underlagt en fremmed magts vilje.”¹⁴

Mere afgørende er imidlertid nok Laustsens næsegruse beundring for Bent Jensen og dennes forfatterskab, der jo ikke lader nogen tvivl tilbage om betydningen af et stærkt moralsk (læs: politisk) engagement i historiskrivningen. Da der imidlertid ikke er noget nyt i DKP’s forbindelse med Sovjetunionen eller i det, at partiet pyntede på historien efter krigen, så lader det til, at Laustsen har sat sig et endnu ædelere mål: at bevise kommunisternes forbindelse til danskernes hi-

storiske fjende nummer et – Nazityskland. Det ville være kronen på værket i kampen mod utysket, de venstreorienterede historikere, der ifølge Laustsen og Jensen i alt for høj grad har sunget med på den kommunistiske mytologi. Altså et forsøg på at give den ellers afsporede kulturkamp kunstigt åndedræt.

I interviewserien "De unge historikere" i Berlingske Tiden udtaler Laustsen således fro på Bent Blüdnikows ledende spørgsmål om, hvad en ung historiker kan udrette i forhold til den ældre generation af historikere: "Med alle de forbehold man selvfølgelig må tage, så tror jeg, at jeg som ung historiker netop kunne fortælle den usminkelede historie om kommunisternes holdning og politik i perioden 1939-41, der så tydeligt viser, hvordan de danske kommunister uden vaklen fulgte forholdsreglerne fra Moskva. Jeg har pillet kommunisternes myte om deres egen antinazisme fra hinanden, og det var en myte, der kom til at præge efterkrigstidens historieskrivning."¹⁵

Så let gik det imidlertid ikke. Sjældent har en faghistorisk bog fået så dårlig en medfart. Det er vist ikke for meget sagt, at Jørgen Laustsens projekt mildest talt er røget i vasken. Selv Weekendavisens Arne Hardis må indrømme, at det er "(...) svært at undslå sig en lidt utryg fornemmelse af, at Laustsen er en mand med en på forhånd defineret mission snarere end en nysgerrig forsker med åbent sind."¹⁶ I stedet for at fremstå som en bog, der punkterer myter, fremstår *Mellem hammer, segl og hagekors* som et sørgeligt forsøg at

relancere en gammel myte i politisk øjemed. Opfordringen fra en (endnu!) yngre historiker må derfor være: Tag idealerne om at punktere myter og skrive usminkelede historie alvorligt. Verden er ikke så sort og hvid, som nogen gerne vil gøre den til.

*Jesper Jørgensen,
Cand.mag. i historie og teoretisk antropologi
Arkivar på Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv
E-mail: jej@aba.dk*

Noter

1. Information: Morten Thing 9.12 2003, Jørgen Laustsen 6.1 2004, Morten Thing 13.1 2004, Knud Holt Nielsen 29.1 2004 og Lars Jepsen & Thomas Bindesbøll Larsen 9.2 2004.
2. I international sammenhæng har skolen specielt gjort sig bemærket med Stéphane Courtois et al: *Le livre noir du communisme. Crimes, terreur et répression* (Paris 1997).
3. Norcom's hjemmeside: <http://www.hf.uio.no/hi/prosjekter/norcom>
4. Hans Kirchhoff & Aage Trommer: *Vor Kamp vil vokse og styrkes* (København 2001): s. 117f: Direktiver fra EKKI til DKP om partiets stilling under den tyske besættelse. Dateret 16. april 1940. Kommunisternes strategier/politikker vedr. enhedsfront og folkefront henviste til politisk kamp på henholdsvis et arbejderklasseniveau og et antifascistisk-demokratisk niveau.
5. Terje Halvorsen: *Kommunistpartiene og Stalin-Hitlerpakten*, Historisk Tidsskrift (norsk), nr. 4,

1995: s. 445, 447. Med eksempler fra de internationale kommunistiske tidsskrifter og det norske og det franske kommunistparti afviser Halvorsen påstanden om, at kommunisterne generelt var "velvillige neutrale" overfor tyskerne i pagtperioden.

6. Kirchhoff & Trommer: s. 137: Direktiv fra EKKI til DKP om den nationale kamp og forholdet til Socialdemokratiet. Dateret 26. juni 1940.

7. CK-møde d. 30.6 1940, DKP's arkiv, ABA, kasse 72 og Kirchhoff & Trommer: s. 141: Referat af møde i centralkomiteen 30. juni 1940 vedr. den politiske situation og partiets opgaver. Se også Lars Jepsen & Thomas Bindesbøll Larsen: *Det vil komme til en national befrielseskamp*, Arbejderhistorie, nr. 3, 2002: s. 17f.

8. Kirchhoff & Trommer: s. 145: Referat af møde i centralkomiteen 30. juni 1940 vedr. den politiske situation og partiets opgaver. Se også Jepsen & Bindesbøll Larsen: s. 17f.

9. Jørgen Laustsen: *Mellem hammer, segl og hagekors* (Odense 2003): s. 68.

10. Jørgen Laustsen, Information 6.1 2004.

11. Kirchhoff & Trommer: s. 144.

12. Kurt Jacobsen: *Aksel Larsen – en politisk biografi* (København 1993): s. 202f.

13. Jørgen Laustsen, *Mellem hammer, segl og hagekors*: s. 91f.

14. Jørgen Laustsen, *Mellem hammer, segl og hagekors*: s. 15.

15. Bent Blüdnikow, Berlingske Tidende 9.1 2004.

16. Arne Hardis, Weekendavisen 12.-18.12 2003. Se også Adam Holms anmeldelse i Politiken 9.1 2004, der forfægter samme synspunkt.